

लोक साहित्यया अनुसन्धानकर्ता

भाषा निभा:

भाजु प्रेमबहादुर कंसाकारया

छत्वाःचा जीवनी

मदन 'सेन' बज्राचार्य

ने. सं. ११०८ सिल्लाख १२

(बि. सं. २०४४ माघ १६ गते)

पिकाक :-

लोक साहित्य परिषद्

बकुंबहा: यल ।

भाषा निभाः भाजु प्रेमबहादुर

जन्म व थाय्वाय्

भाषा निभाः प्रेमबहादुर कसाः (कंसाकार) ने. सं. १०३७
वछला थ्व दशमी खुन्हु येँया केलत्वाः मासंगत्तो पूर्वदिसां निभाः जः
लुइये लुत । आशामान सि व लक्ष्मी नाती थें जाःपि प्रगतिशील मां
अबुपिनिपाखें वय्कःया जन्म जूगु हे छगू अहोभाग्यया खें घायेमाः ।
हानं मां अबुपिनिगु शिक्षा, व्यवहार व सहयोगं हे वय्कः लः व साः
गाःगु सिमा थें ह्वासा ह्वासां तम्मा जुयाः सिसाफल सः थें लोक साहित्य,
भाषा एवं राष्ट्रात ग्यमुग्यंगु योगदान विइफुगु खः । वय्कःया जहान
मय्जु हर्षशोभा कसाःयापाखें सूर्यबहादुर कसाः व राजबहादुर कसाः
निम्ह काय्पि दु ।

शिक्षा

वय्कलं दकले न्हापां फारसि (पर्सियन) व उर्दू भाषा जक
न्ह्यदं तक्क दरबारस्कूलय् अलग धायेका तःगु उर्दू पाठशालाय् ब्वना
दिल । फारसि व उर्दू भाषाया परीक्षक जुयाः जाँच काः वइम्ह भाजु
ज्वालामसिह हुमालं लिपा परीक्षा काःभवःगुलि ब्वने ज्या दिके साल ।
एव्या लिपा दरबारस्कूलय् अंग्रेजी शिक्षा ब्वनादिल । वय्कः मचांतिसें
अध्ययनशील व मेहनती जूगुलि स्कूलय् अक्वः धया थें न्हाय लाइगु जुया

(२)

क्वन् । न्ह्यगूगु व च्यागूगु तंगिलय् ब्वना च्वंबलय् जूगु निबन्ध धे धे
बल्ला कासाय् निक्कलं न्हाप लाःगुलि सिरपा बीगु थो थो समारोहस
सात्कालिन राणा प्रधानमन्त्रि श्री ३ जुद्ध शम्सेरं लुंयागु पदकं विभूषित
थाना बिउगु खः ।

वय्कःया अध्ययन बांलाःगुलि उगु ईया नेपाल सरकारं स्कूल
स्तरया छात्रवृत्ति बियाः ई. सं. १९३८ स भारतया पटनाय् च्वंगु
टि. के. घोष एकेडेमिइ गुंगूगु तंगिलय् ब्वंकः छ्वःगु खः । थथे स्कूल
स्तरय् उर्दू भाषा प्रमुख विषय कयाः छात्रवृत्ति कयाः विदेश ब्वं फाःम्ह
वय्कः न्हापांम्ह नेपाःमि खः^१ । भारतया पटना यूनिभर्सिटी वय्कलं
बी. ए. अन्तीम वर्ष तक्क अध्ययन याये खन । लिपा राणाशाहीया
विरोधय् न्हाकूगु राजनैतिक जनआन्दोलनय् सक्रियरूपं ब्वति कया
बीगुलि बी. ए. परीक्षा पूर्वका दी मफुत ।

राजनोति जीवन

वय्कःयाके (प्रेमबहादुरयाके) राष्ट्रियताया भावना दु, राजनीति
चितना व सुजदुफता दु । अन्या, अत्याचार व दमनया विरुद्ध संघर्ष
यायेगु क्वातुगु क्रान्तिकारी भावना दु । वय्कःया भावना राष्ट्र दुने जक
सीमित जुया मच्चं बरु समस्त मानवताप्रति हे अटल खनेदु । अर्कि
वय्कः ई. सं. १९४२ बलय् भारतया बिहार प्रान्त अन्तरगत पटना
Radical Democratic Party स दुध्यावन । मेगु साल ई. सं.
१९४३ स लखनाउलय् जूगु All Indian Conference सय् नं
डेलिगेट जुयाः ब्वति कया दित ।

द्वितीय विश्व युद्ध जुयाच्चंगु इलय् पार्टीगत रूपं जापान व जर्मनी थें जाःगु फासिष्ट राष्ट्रया विरोधय् मानव संहार पनेत अंग्रेजी रक्षयात समर्थन याना दित । गुगु कारणं यानाः नेपाल सरकारं छात्रवृत्ति कथं बिया च्वंगु भत्ता दिका बिल ।

राणा तानासाही सरकारं जनतातय्त अत्याचार यायेगुलिइ सुपः ग्वःछि हे म्हो मयाः । बि. सं. १९९७ सालं प्रजापरिषदया यक्व दुजःपित्त ज्वन । प्राण दण्ड नं बिल । थुकिया हे लिच्चः कथं बि. सं. १९९९ साल बंशाख महिनां नेपाल प्रजातन्त्र संघया जन्म जुल । थ्व संघ पूर्णरूपं राजनैतिक संगठन खः । थ्व संगठनं भूमिगतरूपं माःगु ज्या याना यंकल । न्हापां सूर्यबहादुर भारद्वाज, शम्भुराम श्रेष्ठ, गुणलाल श्रेष्ठ व वय्कः नापं प्यम्ह मू दुजः दुगु संघय् छुं दिन लिपा राजाराम कर्मचार्य, कामाक्षा देवी व गोपाल वैद्यपि नं दुजलय् दुध्याकल । भूमिगत राजनैतिक संघयात सक्रिय व शसक्त यायेत थी थी ज्याग्वः न्हाका दित ।

बि. सं. २००७ सालया क्रान्ति सफल जुइ न्ह्यः तक्क वय्कःपिसं गुलिनं सक्रिय जुयाः सृजनात्मक ज्या याना दित व राष्ट्र व जनताया निंति खः । राणा क्रूरतन्त्रयात धराशायी यायेत ज्वना दीगु राजनैतिक कार्यनीति जक खः ।

शिक्षा हे जन चेतना थनेगु क्वातुगु ज्याभः तायेकाः बि. सं. २००३ साल पोष १३ गते थःगु हे छेय् प्रदीप पुस्तकालय् स्वनाः चुकय् उद्घाटन यानाः विधि विधान पूर्वका दित । थ्व पुस्तकालय्

नेपाःया ग्हापांगु सार्दजनिक पुस्तकालय खः । थ्व ज्याय् भाजु तीर्थराज तुलाधर ग्वाहालि याःगु खः ।

शिक्षाया विकासया निरिति थ्व राजनैतिक जागरणया निरिति नं स्कूल स्वनेगु अति आवश्यक महसूस याताः बि. सं. २००३ साल फागुन २६ गते पद्मोदय हाई स्कूल व बि. सं. २००३ साल जेष्ठ महिनां (गते), शान्ति निकुञ्ज हाई स्कूल स्थापना याःगु खः । थ्व ज्याय् कसाः जुया नं लहाः दु । प्याकलय् स्थापना जूगु शान्ति निकुञ्ज हाई स्कूलय् दक्क शिक्षकत धयाथे राजनीतिक खयलय् लहाःदुपि जुया च्वन । राणा सरकारं थ्व स्कूलया शिक्षकपिन्त ज्वंवल्य् चन्द्रबहादुर थापां “यो शान्ति निकुञ्ज स्कूल होइल, क्रान्ति निकुञ्ज स्कूल हो क्रान्ति निकुञ्ज” धाःगु जुया च्वन ।

राजनीतिक कारणं नेपाःनालं पिहां वनाः विरगञ्जय् च्वना-चवंबलय् रक्सौलया चम्पारणय् बि. सं. २००५ साल भाद्र महिनां जनसाहित्य प्रकाशनालय निरञ्जन गोविन्द वेद्यया ग्वाहालि स्वनादिल । वहे महिनाया १५ गते जन साहित्य प्रकाशनालयपाखें ‘पहाडी पुकार’ कविता सफू छगु पिथनादिल । युक्रिया च्वमि महाकवि लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा खः ।

नेपालभाषा साहित्यया खयलय् छगू स्यल्लागु संस्था च्वतापासा नं खः । युक्रिया भूमिका व योगदान ग्हावले स्मरणिय जुयाच्वनी । थ्व संस्थाया जन्म भारतया कलकत्ताय् राजनीतिक गर्भ प्रादुर्भाव जूगु खः । वय्कःया पासा मदन लोचन मिश्रयात नेपाः दुनेया राजनीतिक

कार्यकर्तापि नाप स्वापू तथा: २००७ सालया क्रान्तिद्वारे सहलह यायेत
ले महुगुलि चवसापासाया सदस्य दयेकेगु त्वहचिना: छया हःपु खः ।
मदन लोचन थुकिया न्हायाम्ह दुजः खः । यरि चवलयया राजनीतिक
वातावरण कुंयित मज्जुगु जूसा सायद चवसापासायात थौं कीसं मखनीगु
जुइ ।

नाटकयाखें राजनीतिक जागरण

बि. सं. २००२ सालया खे खः । वय्कयिसं राजनीतिक
कार्यकर्तापि ल्ययेगु ज्याय्दलय् क्रान्तिकारी भावनां ओतप्रोतगु
“करुणाकुञ्ज” नाटक छेया वैगलय् वैगलय् बधनेगु यात । थुकिया
प्रभाव तःमह नवयुवकपिन्त लात । थुकियाताः पार्टीया जः दयेकेगु ज्याय्
गवाहालि जुल । ‘करुणाकुञ्ज’ नाटकायात लिपा दुर्गालालं नेपालभाषां
हीकाः ‘पश्चाताप’ नामं थम्ह चिनागु म्ये नापं तथाः प्याखं हुइकेगु ज्या
नं जुल । तर थौं ‘करुणाकुञ्ज’ नाटक कीलं स्वयेगु अवसर मन्त ।
झ्याय् धाःता सुं भाषा व राष्ट्रप्रति मतिना महुपिसं यंकाः लितवियेगु
ज्या मजुल । थव कीगु निरि दुःखया खे खः । साहित्यया छगः निधि
लुकुं बिउगु खः ।

राष्ट्रिय पिता प्रति श्रद्धा

२००७ साल फागुनं नेपाःया राजा तय्गु एकतन्त्रीय क्रुर
शासन पतन जुल । जनताया इच्छा पूवन । तर वय्कःया इच्छा व
भावना कत मे मे पाखे नं बसलाना वन । थुकिया लिचः कथं लोक

(६)

साहित्य, भाषा, संस्कृति, कला आदिलय् न्हू कथं पला: छिना दिल । थों ७१ दॅया वंसय् नं वहे उत्साह, वहे घॅयं व वहे लगन ज्वना: ई न्ह्या: थें न्ह्याना चवंगु दु । निभालं यच्चुगु व ववा:गु ज: धरतिइ इला: न्हूगु वस्तुया सृजना या:थें वय्कलं नं न्हूगु प्रतिभाया रचना यानाचवन ।

नेपा:या राष्ट्रिय स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता व प्रजातन्त्रयात स्वाकेत जनताया क्रान्तिइ सरीक जुया: श्री ५ त्रिभुवनं थ:गु पला: न्ह्याकल । श्री ५ त्रिभुवन स्वर्गीय जुइ धुंका: बि. सं. २०११ साल चेत्र ६ गते केशर शम्सेरया अध्यक्षताय् त्रिभुवन स्मारक समिति स्वना: राष्ट्रिय पिता प्रति श्रद्धा व भक्ति वयन । थ्व समितिइ गुम्ह संस्थापक दुज: मध्ये वय्कलं छम्ह दुज: ख: । थ्व समिति स्वनेगुलि ग्वाहालि याना: थ:गु राष्ट्रिय प्रति याये मा:गु कर्तव्य याना दिल ।

नाट्य परम्पराय् योगदान

नेपा:या थ:गु हे मौलिकता दुगु संस्कृति व कला मध्ये छगू नाटक वा प्याखं नं ख: । नाट्य परम्परा थें जा:गु जनजीवनया अभिव्यक्ति निहीत जुया चवनीगु प्याखंयात संरक्षण याना: व्वलंकेगु कुत: कथं बि. सं. २०१३ सालं नास: खल: स्वनादिल । थुकिइ कान्छा गुरुजु, दर्शनदास, डम्बरमान आदिपिसं ग्वाहालि यानादिल । नास: खल: स्वनेगु प्रेरणा पद्मोदय हाई स्कूलया तत्कालीन हेडमास्टर कृष्णबहादुर मानन्धरपाखें व:गु जुयाचवन ।

नास: खल:या न्हापांगु प्रस्तुति बि. सं. २०१३ सालं श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाह देवया राज्याभिषेकया उत्सवय् फोहरा दरवारय्

जुगु सांस्कृतिक ब्वज्या खः । थुकिइ ज्यापु प्याखंया 'धितामनि प्याखं' व 'होलिया मेला' म्ये खः । थ्वहे नासः खलःया समुद्घाटन नं घाःसां ज्यु ।

लिपा मानदासयाके दुगु जुजु राजेन्द्र विक्रमं रचना याना तःगु 'महासत्त्व' जातक प्याखं सिंहदरबारया नाचघरय् स्वीन्हु तक्क हुइकल । थ्व प्याखं यलया चैत्यराज बज्राचार्यं स्यंगु खः । बि. सं. २०१५ सालं प्यक्वगु विश्व बौद्ध सम्मेलन जबलय् नं थ्व प्याखं ब्यनाः नेपाःया बौद्ध संस्कृतिया फलक ब्यना बिल । वय्कःया प्रयासं नाटकया ख्यलय् न्हंगु जागरण हल ।

बि. सं. २०१६ सालया प्रजातन्त्र दिवसया उपलक्ष्य् आयोजना याःगु सांस्कृतिक ब्वज्याय् 'राधाकृष्ण' प्याखं गुंला बाजंया तालय्, श्री कृष्ण ग्वाराया थी थी तालय् हुइकल । थ्व प्याखंयात न्हापगु प्रधान मन्त्री सिरपाः नं लात । थुगु हे कथं नृत्येश्वर । नासद्यःयागु प्याखं नृत्यनाथ ग्वाराय् प्यंगू तालय् परम्परागत विधि कथं हुइका नात्य परम्परायात म्वाकेगु व थुइकेगु ज्याय् तिबः बिया दिल ।

नेपाली साहित्यय् मतिना

नेपाः स्वीन्यागू स्वयां अप्वः भाषाभाषि दुगु दे खः । थनया दक्क भाषाया समान विकास हे राष्ट्रया विकास खः । राष्ट्र दुनेया दक्क भाषा राष्ट्रिय भाषा खः, राष्ट्रिय सम्पत्ति खः । थ्व खंयात वाःचायेका नेपाली भाषा साहित्यया विकास व उन्नतिया निती बि. सं. २०१९ सालं स्वंगू नेपाली साहित्य संस्थानया छम्ह संस्थापक दुजः जुयादिल । नेपाली

(८)

साहित्यिक पत्रिका 'हिमानी' या न्हापांगु स्वंगू अंकय् अन्वेषणात्मक चवंगु 'हाम्रो नाटक परम्परा' पिथंगु जुल ।

पत्रिका प्रकाशन

भाषा व साहित्ययात चवन्हाकेत पत्र पत्रिकां तःधंगु ज्या याना चवंगु दइ । थुक्रिया महत्व सम्पादकया ल्हाःतिइ जुयाच्यामी । नेपाल भाषा साहित्यया उन्नतीया निति व्यक्ल 'धर्मोदय' पत्रिकाया अन्तरङ्ग सम्पादक जुयाः छुं ला ज्या याना दीगु दुसा 'नेपाल' ऋतु पोया सम्पादकीय मण्डलया दुजः जुयाः नं ज्या सनादिल । बि. सं. २०२१ सालं थः हे सम्पादक, व्यवस्थापक व प्रकाशक जुयाः 'सितु' निला पी, पिथना दिल । व्यक्ःया चवसा गुलि क्वातु धयागु खे थ्व पत्रिकाया सम्पादकीयपाखे न्ववाना चवंगु दु ।

सिरपाः

निस्वार्थरूपं सुनां ज्या याइ वयात जनतां न्हाथले कदर याइ । श्री कसाःजुं नं तःदं न्ह्यःनिसे भाषा, साहित्य, लोक साहित्य, संस्कृति, वाङमय आदियात निरन्तररूपं धैर्यपूर्वक सेवा याना वयाचवंगुलि थो थो संघ संस्थां व्यक्ःयात सिरपाः बिइ धुंकूगु दु । व्यक्ःयात दकले न्हापां भाषा प्रेमया निति चवसापासां ने. सं. १०७७ बखलाथ्व पारु खुन्हु अभिनन्दन लःल्हात । वयांलिउ 'श्रेष्ठ सिरपाः' न्हुपुखू कृतिस, हनापी, प्रशंसापत्र, भाषा निमाः उपाधि, लाकील पुरस्कार बिउगु खः । दकले लिपा पद्मोदय हाई स्कूलं ४१ दं तक्क अटुट्ठरूपं शिक्षण सेवा याःगुलि

२०४४ साल वैशाख ११ गते हनापौ लःल्हाःगु खः । वय्कःया महान जयायात कदर थानाः भेमेगु सिरपाः नं बिइतिनि छपागु अपेक्षा थाना ।

दक्ष व कुसल शिक्षक

वय्कःयात छम्ह दक्ष व कुसलम्ह शिक्षक कथं कीर्ति म्हासिके फुः । नेपाःया नां जाःगु पद्मोदय व शान्ति निकुञ्ज हाई स्कूलया छम्ह संस्थापक जक मखु पद्मोदय स्कूलया शिक्षक नं खः । वय्कलं अंग्रेजी व भूगोल २००३ सालनिसँ स्यना दोसा २०१० सालनिसँ नेपाल भाषा विषय नं ब्वंका दित । उगु इलय् नेपाल भाषा ब्वना दीपि मध्ये नेपाल भाषाया कविता खयलय् नां जाःम्ह कवि दुर्गालाल श्रेष्ठ वय्कःया हे छम्ह स्यल्लाःम्ह विद्यार्थी खः ।

वय्कलं विश्व भाषा ब्याम्पसय् नेपालभाषा छुं ई तक्क बिदेशी ब्वमिपिन्त स्यनेगु ज्या यांना दित । थथे हे न्हापांगु नेपालभाषा एम. ए. तर्गिलय् पुलांगु नाटक व साहित्य ब्वंकाः थःगु उच्च स्तरया अध्ययन व अमतायात न्हीपि प्रतिभापिन्त साः कथं बियेगु कुतः जुल । वय्कलं निम्ह यूरोपियनतय्त थी थी विषयया अध्ययनय् ग्वाहासित यांना दित ।

कसाःया मनंतुना

प्रेमबहादुर कसाःया मू मनंतुना वा लक्ष्य निगू दु । (क) नेपाल भाषाया सफू मुनेगु, (ख) नेपाःया पुलांगु हस्तलिखित सफू मुनेगु खः थ्व निगू मनंतुनाया आजुइ थ्यंकयत नस्ये मनस्ये खाका तःगु धिचां वय्कलं भविष्यया देगः दना दित ।

थ्व निगू आज्जुयात वय्कलं साप है क्वातुक ज्वने धुंकूगु दु । थ्व आज्जु पूर्ववत यक्वसिनं ग्वाहालि बिउगु दु । उकिइ मध्ये अमेरिकाया नागरीक इयान अल्सप व नेपाःया धर्मरत्न बज्राचार्ययात नं लुम्वय माःगु खना । वय्कलं सफू धुकूया विकास संस्थागतरूपं जुइ माःगु महसूस यानाः बि. सं. २०४२ साल श्रावण ३२ गते अर्थात् ने. सं. १९०५ अतलागाः ३० शुक्रबार खुन्हु च्वसापासायात लः ल्हानाः आशा सफू कुथि धकाः थः मदुम्ह अबुया नामं प्रतिष्ठा याःगु जुल । थ्व सफू कुथि संचालन यायेत स्व. स्वयम्भूलात्त श्रेष्ठया अध्यक्षताय् छगू बोर्ड दयेका दित । गुकिइ वय्कः नं छम्ह दुजः खः । थ्व सफू कुथि स्वदेशी व विदेशी अनुसन्धानकर्तापिन्त यक्व यक्व ग्वाहालि जुइगु आशा यायेफु ।

आशा सफू कुथिया महत्वयात थुइकाः जापानया टोयोटा फाउण्डेसनपाखें आर्थिक ग्वाहालि बिउगुलिं थःगु हे सफू कुथि निर्माण जुइ धुंकूगु दु । थुकिया उलेज्या वंगु थिलागाः द्वितीया, सोमबार ने. सं. १९०८ स जुल (अर्थात् मार्ग २९ गते २०४४/७ डिसेम्बर १९८७) ।

भाषाया खयल्य् छम्ह क्रान्तिकारी

देश, काल, परिस्थिति समाज व राष्ट्रया प्रवाहयात जक न्हूगु लेंपुइ यंकीनु मखु छम्ह व्यक्तियात नं यंकी । अले छम्ह व्यक्ति हे राष्ट्रया भविष्ययात हिला बिइफु । अर्कि व्यक्तिया मूयात नं म्हो खंय मज्यू ।

वय्कलं भाषा व साहित्यया अन्तिम यात्राय् थःयात नेपाल-
भाषाया ख्यलय् छम्ह अदिगम क्रान्तिकारी कथं न्ह्यःवःगु खने दु ।
थ्व क्रान्तिकारी भावना नेपालभाषायात याना च्वंगु दमन व अन्यायपाखें
अंकूरित जूगु मखु धकाः सुनां छाड ? अऊ वय्कःया सम्बेदनशील
हृदययात मुलुं सुइथें थःहे स्वजातिपाखें जुयाच्चंगु खनाः नुगः स्याकाः
थथे धया दी—“थः थःगु छे” कतः भाषा मखु मांभाय् ल्हाकेमाः,
स्यनेमाः ।” खनं खः राष्ट्रया यक्वः हे राष्ट्रिय भाषायात बाऊः
(मरुभूमि) यायेगु कुतः व षड्यन्त्र थन जुयाच्चंगु महसूस जू । थ्वहे
कारणं यानाः वय्कः सः सुक्क हात्ताः सकसियागुं मिखा चायेकेगु
प्रयासय् लुकुं बिया च्वंगु खनेदु ।

कृति

नेपालभाषाय् वय्कःया नीगू कृति पिदने धुंकुगु दु । उकिइ
मध्ये स्वंगू मौलिक कृति ‘तो’ बाखं पुचः, त्यपू (कविता), व ‘न्हू पुखू’
श्रेष्ठ सिरपाः त्याकूगु निवन्ध सफू खः ।

लोक साहित्यया ख्यलय् ‘मतेनाया म्ये’, ‘बाखं म्ये’, ‘नासयःया
म्ये’, ‘न्येकं बाखं’, ‘भजन सफू अर्थात् देवदेवतापिनिगु म्ये’, ‘सुक
बहत्तरी’, फारसि भासायागु नेपालभाषाय् हीकूगु ‘स्वांमा’, ‘जापानी
न्येकं बाखं’ व ‘जापानी मचा बाखं’ यानाः गुंगू सफू प्रकाशित जुइ
धुंकूगु दु । वय्कःया लोक साहित्य पक्षयात कथाः अनुसन्धान कर्ताया
रूपय् न्ह्योकेगु खल्य वित्तुत समिक्षा वा विवेचना याये ।

वय्कःया सम्पादनय् च्यागू सकू पिहाँ वये धुंकल । थुकिइ मध्ये
 ग्यसुग्यंगु व न्हापांगु म्ये प्याखं जुजु जयप्रकाश मत्तं चिना थकूगु
 'रत्नेश्वर प्रादुर्भाव' नाले माः थें चवं । थथे हे सिद्धिदास म्हुलीके,
 चाणक्य सार संग्रह, नसला व मेमेगु खः ।

वय्कःया थी थी योगदानं भाषा, साहित्य, लोक साहित्य,
 संस्कृति एवं विभिन्न ख्यस्तय् उलतीया तिति ग्वाहालि जूवंगु दु ।
 वय्कःया महान ज्याथा लुमुगु त्रिणाः जलय् न्हूगु प्रतिभा (स्वां) ह्मइ
 धकाः आशा मकायेगु खें हे मदु ।

लोक साहित्यया अनुसन्धानकर्ताया रूपय् न्ह्यखें

लोक जनजीवनया फाकुगु, माकुगु, चाकुगु, खायुगु आदि अनुभव
 व अनुभूतियात म्ये हालाः, बाखं कनाः, प्याखं हुलाः अभिव्यक्त यायेगु
 परम्परा मानव जाति ति हे पुलां धायेमाः । थव परम्परागत साहित्ययात
 हे पुलांगु वा लोक साहित्य धकाः नाला वयाचवना । लोक जीवनया
 यथार्थ व वास्तविक जीवनया कलक दइगु जुयाः हे थुकियात लोक
 साहित्य धाःगु खः । लोक साहित्य मनोरञ्जनया साधन जक मखु मानव
 जीवनयात उत्कृष्ट यानाः च्वन्ह्याकेत लिधंसा कायेगु साहित्यिक साधन
 नं खः । मिसातय्तं यःपि सौन्दर्यवति जुयाः ब्वयेत तिसा वसः पुनाः
 कःकः धाः लाकि मधाः धकाः स्वयेत गथे न्हाय्कं न्ह्यःने दनाः मूल्यांकन
 याइ अथे हे मानव सभ्यता नं गुलि बिकास जुया वन धकाः लना स्वयेत
 लोक साहित्ययात न्हाय्कंया रूपय् काये माःगु उचित जू । थ्वहे अमूल्यगु

खँयात बाःबायेकाः, थुइकाः, सिइका लोक साहित्ययात मुनाः उकिया
मूल्हसापनया निति अनुसन्धान, अन्वेषण यानाः तथ्य खँ प्रकाशय हयेगु
ज्या जूगु खः ।

लोक साहित्ययात मू कथं (१) लोक म्ये, (२) लोक बाखं,
(३) लोक प्याखं, (४) ववाः कासा, (५) छुनाखँ व (६) खँत्वाः
खँभाय् या विधाय् व्यवला तःगु दु । तर थौकन्हय् लोक साहित्यया
खयःयात लव्या यानाः कला, संस्कृति, वासः, आदियात नं दुतिने
धुंकूगु दु ।

१. नेपालभाषा लोक साहित्यया खयः

नेपालभाषाया लोक साहित्यया खयल्य लोक म्ये, लोक बाखं,
ववाः, छुनाखँ, खँत्वाः खँभाय्स अनुसन्धानया ज्या जुइ धुंकूगु खनेदुसां
बाखं व म्ये विधापाखँ अप्वः ज्या जूगुलि थुकिया बारे छुं चर्चा याये ।

१. १. लोक म्येया खयल्य

नेपालभाषा लोक साहित्यया खयल्य अनुसन्धानया प्रारम्भिक
ज्या ग्हापां जूगु खयः म्ये खः । म्येयात मुंकाः संरक्षण यायेगु ज्याया
ग्ह्यलुवा स्व. मानदास तुलाधर खः । व्यक्तं म्ये मुंकेगु ज्या ने. सं.
१०४७ कीलापाः ७ (वि. सं. १९८३ कार्तिक, A. D. 1927,
October) निते ग्हाकाः नेपालया कान्तिपुर, ललितपुर, भक्तपुर,
किर्तिपुरया भजन, दाहा गुथि व छेँखापति मालाः मुंका वित् ।
ने. सं. १०७२ स भाजु ठाकुरलाल मानन्धरं पुलां म्येया सकू पिथनाः मेगु

(१४)

पलाः छिना दिल ।^१ थ्व सफुतिइ दुथ्याका तःगु पीय्यपु म्ये^२ मानदासं संग्रह याना तःगु व मेगु १२ किनिपु म्ये^३ ठाकुरलालं मुना दीगु खः । लोक म्येया खोजपूर्ण च्वसु व म्येयात सामयिक व सामान्य लोक म्ये छकाः न्हापां ब्यथलेगु ज्या याना दीम्ह सत्यमोहन जोशी खः^४ । थ्वयां लिउ 'प्रसाद म्ये'^५ ने. सं. १०७६ स सत्यमोहन जोशीया स्कीम कथं पिदंगु 'मल्ल शाहकालया मे',^६ ने. सं. १०७७ स 'मतेनाया म्ये'^७ ने. सं. १०७८ स 'बाखं म्ये',^८ ने. सं. १०८३ स 'नासद्योया म्ये',^९ ने. सं. १०८५ स 'पुलांगु म्ये', निगूगु^{१०} व स्वंगूगु^{११} क्रमसः ने. सं. १०८७ व १०८८ स पिदत । ने. सं. १०८८ स 'भजन सफू अर्थात देवदेवतापिनिगु म्ये'^{१२} पिहाँवल । 'जुजु सिद्धिनरसिंह मल्लया म्ये पुचः'^{१३} ने. सं. १०८९ स, खनेदत । पुलां म्येयात धार्मिक म्ये, सामाजिक म्ये, व्यक्तिगत म्येया नामं मू व्व व थुकिया नं कच्चा व्व याना तःथिइ कथं ब्यथला तःगु ब ७०० स चाःचु म्ये दुगु 'पुलांगु म्ये मुना'^{१४} ने. सं. ११०१ व 'श्री ५ रणबहादुर शाहया म्ये मुना'^{१५} ने. सं. ११०५ स व मेमेगु म्ये मुना^{१६} नं पिहाँबये धुकूगु खनेदु ।

नेपाःया नेवाः लोक साहित्ययात विदेशी विद्वानपिसं गुगु कथं अध्ययन अनुसन्धानयात छकः स्वयेगु पाय्छि जुइ ।

नेपालभाषाया न्यापु लोक म्येयात अंग्रेजी भाषां अनुवाद यानाः डानियल राइट "हिस्ट्री अफ नेपाल" सफुतिइ दुथ्याकूगु दु^{१७} । गुगु सफू नेपाःया गुणानन्द व शिवशंकर मुन्सिया ग्वाहालि सम्पादन अर्थात अनुवाद याःगु खः । रुसया सेण्ट पिटर्सबर्ग विश्वविद्यालयया पूर्विय

साहित्य व संस्कृतिया विद्वान इमान पाम्लेविच मिनायफं ई. सं. १८७८ स पिकाःगु 'अनया लंका व भारत भ्रमण सफूया 'नेपाल' उपखण्ड्य नेपाल भाषाया लोक म्ये व उकिया खँ उल्लेख जुयाच्चंगु दु^{२०} । वैज्ञानिकरूपं पुलां म्ये मुनेगु, व्यवस्थेगु व विवेचना यायेगु ज्या स्वेडेन-याम्ह सीगफ्रेड लीनहार्ड याःगु खनेदु । गुकिइ लोक म्ये नं समावेश जूगु दु^{२१} ।

नेपाःया नेवाः लोक म्ये व पुलां म्येयात कयाः विस्तृतरूपं वर्गीकरण व गहन विश्लेषण डा. जनकलाल वैद्य यांना दित । गुकिइ अप्रकाशितगु म्ये २३८ व प्रकाशित जुइ धुंकूगु २२३ गु म्ये नापं ४६१ गु दु^{२२} ।

१. २. लोक बाखंया ख्यलय्

नेपाःया नेवाः लोक बाखंया ख्यलय् यक्व हे लिपा तिनि मुनेगु, वर्गीकरण यायेगु व विश्लेषण यायेगुपाखे पलाः न्ह्याःगु खनेदु । 'नेपाःया पुलांबाखं' छगूगु सफू ने. सं. १०७८ स भाजु करुणाकर वैद्य पिबसेलि नेपालभाषाया मौलिक लोक बाखं खनेदत । गुगु न्हापांगु सफू खः^{२३} । थुकिया लिउ नेवाः मौलिक लोक बाखं पिहां वःसां नेपालभाषां मखसे अंग्रेजी भाषां पिहांवल । थुकिइ केशरलाल नीछपु बाखं मुना तःगु दु । सफूया नुं "Lore and Legend of Nepal" खः^{२४} । बि. सं. २०२३ सालं प्रेमबहादुर कसाःजु 'न्येकें बाखं'^{२५} ज्वनाः लोकबाखं ख्यलय् दुत्युं काल । लिया ला करुणाकरया तःगु मछि लोकबाखं पिहांवल । तुलसि दिवसं 'नेपाली लोक कथा'^{२६} सफूतिइ व कर्ण शाक्यं

‘Tales of Kathmandu’^{१०} सफुतिइ छुं नेवाः लोकबाखं ज्वना क्रमसः नेवाली व अंग्रेजी भाषां न्हायन । कुलेन्द्रमान प्रधानं लोकबाखंया सार सार जक तथाः चीकिहाकलं विश्लेषण याना दिलसा^{११} करणाकर वंछया “नेवाःया पुलां बाखं खुगुगु”^{१२} भाग तवकयात कयाः ‘इनाप’ या समीक्षक सिंहःभू नं दर्गीकरण व छुं विश्लेषण यानाः कीगु लोक साहित्यया बाखं विधायात हस्ते हाईस्ते यानाः रथ साले थें बुलुंहुं साला यन ।

प्रेमबहादुरयात लोक साहित्यय् प्रेरणा

बजि लहुइबलय् गये कुसाकुति कुलाः थाना च्वंगु वायात नं छने काइथे हे आन्तरिक दुनुगलय् स्वचाना च्वंगु प्रतिभायात नं पिल्ह्या जः कायेत कुले माः खनी धयागु ज्वलन्त दसु भाषा निभाः प्रेमबहादुर कसाःयात खना च्वना । कुसाकुतिया ज्या वय्कःया मामं यानादिल । गुगु कथं कुलाः प्रोत्साहीतयात धयागु खं कसाःजुया खंग्वलं हे छक न्यने, “तर धात्थे धात्थे धायेमाल धाःसा थ्व म्ये मुनेगु ज्याय् जित घ्वायत जिमि मामं अन्तर-प्रेरणा बिया दीगु ला खुदं हे दत्त धाःसां जिल । “यासा” पत्रिकाया विशेषांके (ने. सं. १०७३, बौ १, त्याः १३) सत्यमोहन दाइन च्वायादीगु ‘लोकगीतया छुं कल्का’ या प्रूफ स्वयाच्वना- बले मचायेक जिगु भुगुं व म्ये पिज्जया वया च्वाय खनी । जि धाःसा म्ये हाले सःम्ह हे मखु—न सूर, न ताल । जि हिलि मदयेक म्ये हाला च्वायागु म्यना गये सुख मदया दल थें मस्यू, मांयागु कोकिल कण्ठं नं म्ये पिज्जया वल । जिमि मांया सः उलि बांलाः धकाः जि उबले हे

‘तिनि सिल । कोगु म्ये थुलि रसं जाः धकाः नं जि उबले हे वाःचाल ।
अले जि मांयात म्ये हायेकाः मांयाके वःगु छु छु दत्तले ल्हया
कया^{३०} ।”

व्यक्ःया थ्व धाप्ति छु खं सीदत धाःसा मांयापाखें लोक म्ये
मुनेगु प्रेरणा व शक्ति जक वःगु मखु कि लोक म्ये नं प्राप्त जूगु जुया-
चदन । अले थ्व नं लुम्वय माः थें च्वं व्यक्ःया मां प्रेरणाया श्रोत जुइत
‘पासा’ पौ व सत्यमोहन जोशीया ‘लोकगीत छु’ कल्का’ च्वसु साधन
जूगु महसूत जू । न्ह्यागुसां व्यक्ःया समुप्त चेतना जागृत जुयाः
नेपाःया लोक साहित्यया धुकूयात मूवंगु वस्तु तनाः तःमि यादेगु ज्याय्
न्ह्यावना दल ।

न्हापांम्ह लोक म्येया व्वथलामि

लोक म्येयात मुनाः सकूया रूपय् पिथना दीम्ह न्हापांम्ह व्यक्ति
ठाकुरलाल मानन्धर खः । अयनं म्येयात गुगु गुगु म्ये छुकिइ छुकिइ लाः
धकाः व्वथला तःगु मदु । केवल सकूया ‘छुमां’ स धार्मिक प्रतिक्रिया
छोपिनिगु स्तुति प्रशंसा म्ये, शृंगार रसं जाःगु म्ये, कृष्ण चरित्रया म्ये
(पवित्र प्रेम कथं) व्वथलाः संकेत जक केनेगु कुतः जूगु खनेदु^{३१} ।
पुलांगु म्येयात मल्ल व शाहकाल धकाः शासन कालया कथं भाग थलेगु
ज्या ने. सं. १०७७ स ‘मल्ल शाह कालया म्ये’^{३२} सफुतिइ याना तःगु
दु । तर विषयया धलखय् उल्लेख मजू । खय्त ला म्ये ल्याः ३४ तक्क
मल्लकालिन व ल्याः ३५ निसें ५७ पु तक्क शाहकालया म्ये दु । ल्याः
३१ पुगु म्ये मल्लकालया ज्वलय् शाहकालया म्ये लाना च्वंगु दु^{३३} ।

लोक म्येयात जक कयाः सामयिक लोक गीत व सामान्य लोक गीत
धकाः दकले न्हापां सत्यमोहन जोशीं ने. सं. १०७३ स 'लोक गीतया
छुं फल्का' चवसुइ याना दिल^{३४} । शायद युक्रिया आधार्य हरि श्रेष्ठं
'नेवारी लोक गीत'^{३५} धकाः नेपालि अनुवाद याः बलय् सामयिक व
सामान्य धकाः उल्लेख याः गु जुइमाः । गुकिइ ख्याली (प्रेम रस एवं
व्यंग्य) व बालगीत धकाः नं ब्वथला तः गु दु ।

लोक म्येयात विषयगतरूपं तः पु न्हि म्ये दुथ्याका सफूया रूप्य
'मतेनाया म्ये', 'बाखं म्ये', 'नासन्नोया म्ये' व 'भजन सफू अर्थात्
देवदेवतापिनिगु म्ये' धकाः ब्वथला दीम्ह न्हापांम्ह लोक साहित्यविद्
वय्कः हे खः । थ्व सफू ने. सं. १०७६-१०८८ तक्कया दुने प्रकाशित
जूगु खः । भजन सफूया दुने शंख, शाक्त, बौद्ध व वैष्णव धर्म कथं प्यंगू
प्रकारया म्ये समावेश यानाः प्यब्वय् थलेगु कुतः पूर्वज लोकविदपिनि
स्वयां पाय्छि खनेदु ।

लोक म्येया समीक्षक / समालोचकया रूप्य

लोक साहित्य केवल मस्तय्त हेकीगु साधन जक मखु ।
आधुनिक साहित्यया पुसा नं खः । अर्कि हे जुइ वर्तमान साहित्यया
घाय् घाय् आजु धकाः 'बाखं म्ये'^{३६} यात वय्कलं धयादीगु । थजाः गु
पुलांगु साहित्यिक हिरायात परीक्षण यानाः वात्तुवालाः उक्रिया तथ्य खं
न्ह्यब्वयेगु ज्या विद्वान साहित्यकारपिनिगु भाला खः । पुलांगु साहित्य-
यात समीक्षा / समालोचना याना वलिसे वास्तविक मानव संस्कृति,

धर्म आदि खे सी । गुर्कि आधुनिक सभ्यतायात अफ परिमार्जित याताः यके फइ । लोक म्येयात कयाः खोजपूर्ण ज्या सत्यमोहन जोशी 'लोक गीतया छुं फलका'^{१०} ने. सं. १०७३ स चययाः न्याकूगु खनेदु । वयांजिया 'साइ जुजुपिनि दां व देन'^{११} चययात नं कायेफु ।

वयकःया लिउ कसाःजुं लोक म्येया विवेचनात्मक । समालोचनात्मक वा खोजपूर्ण दृष्टिकोण अःगु सफूया भूमिकाय् प्रस्तुत याःगु खनेदु ।

'मतेनाया म्ये' सफूया भूमिकाय् म्येया परिभाषा मूल्य आदि नाप मतिनाया म्येय् निहित जुयाचवंगु प्रेमय् रसवस व कामयागु खेयात कयाः उगु ईया स्वतन्त्रता कथं कयादीगु, अयनं भच्चा हे अरलीलता सी मडुगु खे चिरफात याताः धवायुइका बिउगु दु । थये हे मतेनाय् नं न्हिलां जाःगु ख्यालि म्ये, दुःखं जाःगु विरह प्रधान म्ये, व सुखान्तया म्ये, अले व्यापारिक मनोवृत्ति सँदे वनीगु म्ये आदियात विषयवस्तु कथं उल्लेख याता दित । म्येया भाषा, शैली, छन्द, लय व आखःवः आदियात नं उल्लेख याताः खोजपूर्ण समालोचनात्मक मिखा वःगु स्पष्ट जू ।

'वाखं म्ये' सफू स्वये धुंकाः प्रेमबहादुर कसाःयात न्हापांम्ह लोक म्येया समालोचनात्मक सफू पिथना दीम्ह व्यक्ति कथं कायेमाःगु खना । थव सफुतिइ किन्यापु लोक म्ये छपु छपु (पुलां म्ये) यात विश्लेषणात्मक कथं प्रस्तुत याताः तःगु दु । गुर्कि याताः लोक म्येय् अन्तरनिहित जुयाचवंगु गुडतत्वयात लेहे वुकाः सकसिनं सिइके, थुइके

फइगु याना: बिउगु हु । थ्व सफूया भूमिका नं उलि हे खोजपूर्ण खनेदु । बाखं म्ये छुकियात, गजा:गु बिषयवस्तु दुगुयात धायेगु धयागु खे यच्चुकक ब्वया त:गु मननयोग्य जू ।

‘मतेनाया म्ये’ व ‘बाखं म्ये’ सफू पिदने धुंका: डा. कमल प्रकाश सल्लं ‘झीगु मतेनाया म्ये छगू दृष्टिकोण’^{३६} धका: ‘मतेनाया म्ये’ यात कया: व प्रा. जनकलाल वैद्य ‘बाखं म्ये’ यात कया: नेपाल भाषा बाखं म्ये दुने’^{३७} समालोचना पिथना दित । तर प्रेमबहादुरं थें समष्ट म्येयात कया: धा:सा या:गु मखु ।

‘नासद्योया म्ये’ सफूया भूमिका नं उलि हे ग्यसुग्यं । नृत्य वा नाट्य परम्पराया सृष्टिकर्ता छ: महादेव ख: । थुकिइ नृत्य व नाट्यया सम्बन्ध, राग रागिनी, पुजाविधि, नृत्यरस, म्ये व प्याखंया स्वापू, नासद्योया आभूषण आदि विषययात संक्षिप्तं विश्लेषण प्रस्तुति याना: त:गु ब्वातुपह खनेदु । थुगुकथं नृत्यशरर सम्बन्धी अप्व: ज्ञान थ्व भूमिकां ब्वमिपिन्त बिइफु ।

पुलांगु म्ये कथं पिदगु ‘मजन सफू अर्थात देवदेवतापिनिगु म्ये’ वक्कया दकले लिपा पिहाँ व:गु सफू ख: । थ्व धुंका: मेगु पिहाँ व:गु खने मदुनि । थ्व सफूया भूमिका म्येया स्वयां अध्ययन व मनन याना: स्वये मा: थें च्वं । थुकिइ वक्कलं न्हूगु साहित्यया विकास व उत्थान यायेत पुलांगु कविता (म्ये) व साहित्यकारपिनिगु भाव, भावना, अनुभव व अनुभूतिया ज्ञान दयेकेमा:, यदि थथे मजुल धा:सा न्हूगु साहित्यया अध्ययन गबलें पूवनी मखु धका: पुलांगु साहित्ययात

व्यवस्था याये मज्जू धयागु वास्तविक धारणा व्वया दीसा म्मेयात्
 धम्मिक दृष्टिकोणं प्यथीलप् विभक्त याःसा रस कथं भक्तिरस दुने
 दुष्साका दित । भक्तिरस प्रधानगु म्मे छाप् छु कारणप् रचना जुल
 धयागु सम्बन्ध मनोवैज्ञानिक दृष्टिकोणं स्वयाः थये च्वया दित—
 “.....गुम्ह मनुष्याके आत्मस्थानी व आत्म कमजोर दइ वयाके हे
 भक्तिभाव दुविना च्वंगु दइ” ।” धकाः असहाय व्यक्तिषा प्रार्थना हे
 भक्तिरसया म्मे खः धयागु अतिव्यक्त यानाः दित । गुगु असत्य मखु
 धाये मछि मजू । छःपिनिगु म्मेयात् कयाः कविता व म्मे (स्तुति) छु
 खः धयागु धारणा, छःपिनिगु तिसा, वसः, भेष, भूषा, रूप व चरित्रयात्
 म्मेय् ज्यला तःगु आदि खँयात् न्ह्यव्वया तःगु समीक्षात्मक जू धायेमाः ।
 थ्व भूमिकाय् छथाय् ‘बाखं म्मे’ धुंकाः ‘नासद्योया म्मे’ पियना जुइ
 माःगु खः तर “ ..मतेनाया म्मे पिकया अनंलि नासद्योया म्मे पिकया
 अनंलि बाखं म्मे पिकया” ।” जुयाच्वंगु दु ।

लोकबाखं सम्बन्धी धारणा

नेपाःया मौलिक लोकबाखंयात् कयाः व्यक्कलं समीक्षा वा
 समालोचना याःगु खनेमदु । बरु व्यक्कलं बाखं सम्बन्धी थःगु धारणा
 धाःसा बिया दीगु दु ।

नेपाःया छिन्यागु पुलां बाखं ज्वनाः दँ छःम्ह व्यक्कलं न्येके बाखं
 धयागु छु, उकिषा रचना गथे जुयाः सुनां याइ धयागु सम्बन्धय् ‘न्येके
 बाखं’ सकूया भूमिकाय् थये च्वया दीगु दु—“थ्व (लोकबाखं) खः

अशिक्षित व अपठित मनुखं थःत जूगु अथवा थःमहं खंगु, अनुभव
 यानागु, परिस्थिति घटना व वातावरणया आधारय् थःगु अल्प ज्ञानं
 दुथे फुथे हंकाः दयेका तःगु बाखं”^{४३} कथं परिभाषित यानाः दी ।
 हानं बाखनय् दुने दयाचवंगु ययार्थतायात स्वयाः थये थःगु चरमा
 न्ह्याकी—“न्येकं बाखं न्ह्याक्को छ्याकः जूसां थय्याक्थ्या जूसां थुकिइ
 थें स्वाभाविकता, सरलता, सह्यता व स्वच्छन्दता आधुनिक बाखनय्
 दये थाकुइ”^{४४} धकाः पुलां बाखंया महत्त्व उलाबिइ । बाखनय् दइगु
 अलौकिकपन, अतिकाल्पनिकतायात हे पुलां बाखंया विशेषता खः
 धयागु विचाः प्बंका दीगु खनेदु ।

वय्कलं सम्पादन याना दीगु भेगु न्येकं बाखं खः ‘शुक बहत्तरी’
 (वाउँसत्तुया न्ह्यनिपु बाखं) । तर थ्व नेपाःया मौलिक बाखं मखु ।
 ने. सं. ८६६ दं हे थ्व सफू नेपालभाषां चवयातःगु^{४५} खनेदये धुंकूगु व
 लोकबाखं कथं कनेगु याना वयाचवंगुलि जक थन दुथ्याकागु खः ।
 दसुया निति करुणाकर वंछं सुंगु “नेपाःया पुलां बाखं” छगूगु भागय्
 ‘कचिभाडाय् लः मज्जःगुया बाखं’^{४६} दुथ्याका चवंगु दु । थ्वहे बाखं
 ‘शुक बहत्तरी’ सफुतिइ ‘कचि भाडास लख मजोयके फुम्ह सिना’^{४७}
 धकाः उल्लेख जुयाचवंगु दु ।

वय्कलं ‘शुक बहत्तरी’ केबल सम्पादन जक यानाः दीगु मखु ।
 उकिइ चवंगु पुलांगु भाषा, फारसि खेबः व ल्वाकःबाकः जुयाः अस्पष्ट
 जुयाचवंगुयात नं स्पष्टयानाः न्हूगु भाषां अर्थ छ्याना तःगु दु । थये हे
 ‘शुक बहत्तरी’ यी यी भाषां पिहां वया चवंगु दुसां फारसि भाषाया

‘तुतिनामह’ या अनुवादकं नेपालभाषाय् हःगु जुइ धकाः तुलनात्मक प्रस्तुति याना तःगु जक मखु थुकि ‘शुक सप्तति’ सफुतिइ महुगु २ पु बाखं तनाः ७२ न्हयनिपु जूगुलि निपु मौलिक खनेदुगु खं न्ह्यव्वया तःगु दु ।

‘शुक बहत्तरी’ सफूया दुने च्वंगु बाखं साप पुलां धकाः वयनेत वय्कलं अंग्रेजी प्रो. अलन एस. फेड्रिकं अनुवाद याःगु “The Romance of Tristan” बाखनय् च्वंगु सियुट्स् एम्बीग्युअस ओथ (Yseut’s Ambiguous Oath) व शुक बहत्तरीया हे ‘श्रीयादेवीया सत्य’ बाखंया भाव व पह तुलनात्मक कथं न्ह्यव्वया तःगु दु ।

‘शुक बहत्तरी’ नं तःगु प्रकारया दु धयागु दसि केनेत बाखनय् दुने च्वंगु नगर, जुजुपिनिगु नां आदि पाःगु व गुगुं गुगुं लिइ नेपाःया कान्तिपुर नगरया नां दुथ्याना च्वंगुलि थनयागु रचना नं दु धयागु भाव खनेदु ।

नेपालभाषायात एकाक्षरी भाषा धयावया च्वंगु व संस्कृत खँवल्य् रपे वा लपे तनाः क्रियाया प्रक्रियाय् यंकीगु खँ नं न्ह्यथनाः भूमिकायात समालोचनात्मक व अनुसन्धानात्मक यानाः बिउगु दु ।

नेपालभाषाया लोक प्याखंया न्हापम्ह अनुसन्धानकर्ता

लोक साहित्यया सतिनामि प्रेमबहादुर नेपाःया नेवाः लोक प्याखं लयःया न्हापम्ह अनुसन्धानकर्ता खः । वय्कःयात थन लोक

प्याखंया अनुसन्धानकर्ता गुगु कथं जुलले धयागु खँय् चर्चा याये त्यनागु खः ।

लोक प्याखं / नाटक लोक साहित्यया छगू कच्चा खः । लोक प्याखं धायेवं हुलीगु प्याखं जक थें चवनेफु । तर थथे जक मखु । लोक प्याखं म्ये, नृत्य व संगीतया समष्टि रूप नं खः । उकि थुमिगु थःथःगु महत्त्व, विशेषता व थाय् दु । लोक प्याखनं लोक जनजीवनया वास्तविक अवस्थाया थी थी पक्षयात अभिव्यक्ति यानाच्चवनी । उकि थुकिइ छी पूर्वजपिसं सातः ल्हाना चवंगु दु ।

लोक प्याखंया जीवित अवस्था लोक मानसं इत्य् ब्यत्य् हुइकूगुलि थौं तक्क उकिया अस्तित्व दयाच्वन । सिकालि प्याखं, महंकालि प्याखं, भैरव प्याखं, ज्यापु प्याखं, दबू प्याखं आदिया जीवन नं थुगु हे कथं त्यना च्वन । गुगु लोक प्याखंया^{२६} रूप्य् न्ह्याना वयाच्वन ।

नेपाःया दकले लिपायाम्ह मल्ल जुजु जयप्रकाश मल्ल खः । वं 'रत्नेश्वर प्रादुर्भाव' नाटकया रचना याःगु खः । व नाटकयात सम्पादन यानाः प्रेमबहादुरं पिथना दीबल्य् "छीगु नाटक परम्परा"^{२७} शीर्षकतयाः छगू भूमिका च्वयाः पिथना दिल । थ्व विषययात थुलि विस्तृतरूपं थी थी अनुसन्ध्य् ज्वलं परिपूर्ण यानाः पिथना दिल कि थ्व स्वयां न्ह्यः थ्व नाटक सम्बन्धी जक मखु नेपालभाषाया छुं नं विद्याया अनुसन्धान जूगु खनेमदुनि । थ्व ल्याखं ला नाटक / प्याखंया जक मखु नेपालभाषा साहित्य ख्यल्य् हे न्हापांगु (खोजपूर्ण) अनुसन्धानात्मक

चवसु खः धकाः धायेमाः थें चवं । अऊ नेपाली भाषाय् नं 'हाम्रो नाटक परम्परा' यात न्हापांगु अन्वेषणात्मक नाटक सम्बन्धी चवसु खः धाःसां पाइमखु ।

नेपालय् थोएटर गुगु कथं दुध्यात, ज्यापु प्याखं पाखें धितामनि वा लिसा^१ प्याखं गथे प्याहाँबल । नेपाःया दबू प्याखं छु कारणं गुंपुन्हि व यँयापुन्हि बलय् जक वयनेगु नियम दत धयागु खें न्ह्यब्वया तःगु दु ।

मल्ल शाह कालय् नाटकया स्वरूप गथे हिला वन । अऊ राणाकालीन नाटक परम्परा गथे जुल आदि खें चवया तःगु दु ।

नाटकय् सूत्रधार, नटो, चैनसिपाही (Joker) आदि सम्बन्धी पात्रतय्गु उल्लेख दुसा नाटकय् नासछःया म्येया महत्व, दबुलिइ गुगु कथं पात्रत वये वनेमाः व बाध्यबादया महत्व आदिया खें स्पष्ट याना तःगु दु ।

शून्य म्ये छाय् धाःगु व शून्य म्येया भूमिका गुगु कथं दत, राग, तालं प्याखनय् मिहताचवंगु मू ज्या वयनाः प्राचीन नाट्य परम्परा ब्वया दीसा न्हूगु नाप गथे जुया छु छु पात धयागु नं वयनेगु प्रयास जूगु दु ।

राणाकालया अन्तिम चरणपाखे 'करुणाकुञ्ज', 'समाज' आदि प्याखनं राजनीतिक जागरण हयेगु व क्रान्तिकारी भावना ब्वलं वयगु ज्या जुल धयागु खें दुसा बि. सं. २०१३ सालं महेन्द्रया राज्याभिषेक लिपा न्हूगु नाटक गुगुकथं न्ह्यात धयागु खें केनाः राष्ट्रया नाटक स्वरूप न्हाय्कनय् खनेदयेका बिल ।

खास यानाः धितामनि प्याखनय् लोक वयें मिहताचवंगु भूमिका-

यात न्ह्यव्वया लोक म्ये व प्याखंया सम्बन्ध स्वांमा व स्वांया थें दुगु वयना दीगु दु । धितामनि प्याखनं लोक म्येयात संरक्षण नं याःगु दु ।

थथे हे यक्व यक्व नाटक सम्बन्धी तथ्य खंयात उलाः नाटक परम्पराया इतिहासयात लुकुं बिना वनेपाखें स्वाकूगु दु । वय्कःया र्व प्रयासं नेपाःया नाटक परम्परा निभाः थें लुयाः जः ह्वला चदन ।

‘रत्नेश्वर प्रादुर्भाव’ नाटक सम्बन्धी ‘थ्व सफू’ शीर्षकय् समालोचनात्मक मिखां स्वयाः न्ह्यव्वया तःगु लुमंक्व बहः जू । थ्व च्वसु व्वने धुंका सीकेफु मल्लकालीन प्याखं / नाटकया रचनाकार नाटककार जक जुयां मगाः छम्ह संगीतकार व म्येया रचनाकार नं जुइमाः । नाटककारयाके राग, रागिनी, ताल आदिया ज्ञान दयेमाः । थ्व नाटकय् ९० पु म्ये ३६ गू राग, तालं चिना तःगु दु^{२२} ।

छगू सफू दान बिउगु समारोस कसाःजुं (भाजु धर्मरत्न बज्राचार्यं च्वसापासाया आशा सफू कुथियात ६०८ गू हस्तलिखित सफू ने. सं. ११०६, वछला गाः ९ खुन्हु बुद्ध विहारय् जूगु मुज्याय् लःल्हाःगु खः) न्ववाना दी बलय् जुजु जयप्रकाश मल्ल नेपाःया न्हापांम्ह गीति नाटकया रचयिता व ‘रत्नेश्वर प्रादुर्भाव’ न्हापांगु ६० पु म्ये दुगु गीति नाटक धया दीगु खें पाय्छि हे खः ।

वय्कःयात थुलित ग्यसुग्यंगु अनुसन्धानात्मक नाटक सम्बन्धी च्वसु च्वयेगु प्रेरणा गुगुकथं वल धयागु खंया सम्बन्धय् वय्कलं श्री ५ या सरकार पुरातत्त्व तथा संस्कृति विभागया तत्कालीन डाइरेक्टर भाजु सत्यमोहन जोशीयापाखें वःगु खें धया दीगु उल्लेख यायेगु अत्युक्ति

जुइ मखु जुइ । थ्व च्वसुयात 'हाच्रो नाटक परम्परा' शीर्षक तयाः नेपाली भाषां हीकाः नेपाली साहित्य संस्थानया ख्वाःपी 'हिमानी' पोया १, २, ३ त्याख्य पिदंगु खः ।

अनूदित लोकबाखं

विश्वया छु नं देश्य लोकबाखं मदुगु देय् दये थाकुइ । मेगु देशया लोकबाखं अनूदित यानाः पिथनेगुया अभिप्राय व देशया मनूतय्गु समाज व संस्कृति अध्ययन यायेगु नं खः । जले यःगु भाषा साहित्ययात तःमि यानाः बांबांःलाःगु हिरामोति जायेका यनेगु नं खः । अनूदित लोकबाखं अध्ययन यायेबल्य विश्वमानव भावना गुलि पाः, गुलि समञ्जस्यता दु । एकरूपता दु । धर्म, भाषा, संस्कृति, रहन, सहन आदि बारे किचः खनेदया च्वनी गुकि यःगु समाज नाप लनाः स्वये फइ । लोकबाखं अनुवाद याइगुया न्ह्यागु हे आजु जूतां मूलरूपं उकियापाखें दइगु च्वय् न्ह्यथनागु खे खः । वय्कलं ने. सं. १०८५ निसं ११०६ तक्कया दुते स्वंगू सफू नेपालभाषां अनुवाद यानाः पिथने धुंकल । उकिइ मध्ये 'स्वांमा' सफू स्वंगू संस्करण पिहांबये धुंकूगु खनेदु ।

'स्वांमा' वय्कःया न्हापांगु अनूदित लोकबाखंया सफू खः । थ्व सफू फारति भाषायागु नेपालभाषां हीकाः पिथंगु खः । वय्कलं थः मचाबल्य फारति भाषा च्वाबलय्यागु मचासफुति हीकाः की मस्तय्त अध्ययनया निति प्रकाशित यानाः दीगु जुयाच्वन । थुकिइ दुथ्याना च्वंगु दक्क बाखं चिवाखं धायेमाः । बाखं उपदेशात्मक व न्ह्यैपुसे च्वं ।

मेगु निगू सफू जापानया लोकबाखं खः । ‘जापानी मचा बाखं’ व ‘जापानी न्येके बाखं’ निगू सफू साप स्वये बहःगु बाखं सफू खः । थुकिइ दुगु छुं बाखं नेपाःया बाखं नाप ज्वःलाःगु नं दु । थुपि नाप तुलनात्मक अध्ययनयात धाःसा जापान व नेपाःया बिचाः व प्रवृत्ति एकरूपता खनेदः वइ । अकि गुलिफत उलि मेमेगु देशया लोकबाखं नं अनुवाद जुल धाःसा अऊ अप्वः अध्ययन, अनुसन्धान याताः न्हूगूगु खं सिइके दइ ।

लोक साहित्यया मेगु सफू

लोक साहित्यया अध्ययन, अनुसन्धान कीगु साहित्य, संस्कृति, कला, धर्म आदियात सुरक्षित जुइत गुलि ग्वाहालि जुल धयागु बांलाक वाःवाल । न्हाय्कनय् ख्वाः स्वयेथे जुल धयागु नं सिल । अकि वय्कःयापाखे मेमेगु सफू पिहांवयेना घकाः मनंतुमेगु अस्वाभाविक मखु । उकिसं वय्कलं न्येके बाखंया भूासकाय् किन्यागु बाखं निगूगु भाग याता पिथनेगु उल्लेख जुयाच्चंगु दु । न्येके बाखंया निगूगु भाग याकनं पिथंगु स्वयेदयेमा घकाः आशिका याता ।

थथे हे मेगु न्हूगु व मेमेगु सफुतिइ पिहांवये धुंकूगु तर छुं छुं पाःगु बाखं दुसां पिथना दीत इनाप याता । छपु हे बाखं व्यक्ति व थाय् अनुसार छुं छुं भिन्नता दयाच्चनी । थ्व भिन्नताया अध्ययनं छुं न्हूगु वस्तु लुया वयेफु । थ्व सन्दर्भय् Stith Thompson या ‘The Star Husband Tale’^{५०} चवतु न्हाय्ने बहः जू । थ्व बाखं

Pacific Coast निसें Southern Alaska व Central California, Western Plateau व Plains निसें Arizona व New Maxico border व सुदूर उत्तरी Canada अले Great lakes व Nova Scotia व मेमेगु थासय् यानाः ८६ पु वाखं संकलन यानाः वैज्ञानिक विश्लेषण यानाः न्ह्यन्वःगु लोक साहित्यया ब्वमिपिसं स्वये बहः जू ।

‘नासद्योया म्ये’ सफूया भूमिकाय् नं हिन्दी व संस्कृत भाष्या म्ये दनिगु खं न्ह्ययना तःगु दु । थ्व म्येयात नं पिथना दित धाःसा मेमेगु भाषाया म्येय् पाःगु खं लुइके फइ । अथवा नेवाःतय्सं हे संस्कृत व हिन्दी बिना तःगु खःला वा मेगु भाषायापिसं च्वया तःगु खः तिइका मेगु जातिथा नाट्य परम्परायात नं कथाः तुलनात्मक अध्ययनया निरिति ग्वाहालि जुइ ।

मूर्ति

श्रेष्ठ सिरपालं विभूषित हनेब्रह्मह भाजु प्रेमबहादुर कसाःया चवसा केवल आधुनिक साहित्यिक कृतिया रचना, सफूया सम्पादनय् जक लिकुना मच्चं । थःगु मातृभूमिइ स्वतः स्फुरित जुया वःगु लोक साहित्ययात मतिनाया वनाःगु सिलखं म्येकाः छथासं माः हुना दित । सफूया रूपय् न्हापां व्यवसाः पिकथा दित । सवालोज्ञनाया निस्पक्ष मिखां स्वयाः थुकिथात सकसिया न्हुने तयादित । नाटकया हयलय् उत्कृष्टगु अनुसन्धानया ज्याय् न्हासांगु पलाः छिनाः अनुकरण यायेगु प्रेरणा बियादित । थ्व प्रेरणा लोक साहित्यया साहित्य प्रेमिपिनिगु हितुसिइ निहित जुयाः चवनेमा धकाः आशा याना । ★ सुभाय् ।

लिखे खे प्वला

१. अशोक श्रेष्ठ - 'प्रेमबहादुर कताःया राजनैतिक जीवनी १,'
इनाय, दँ १, ल्याः ३१, ने. सं. ११०३, पौ ४ ।
२. सुगतदास - मल्ल शाह कालया मे नेपालभाषा साहित्य
प्रथम भाग, प्रथम संस्करण, काठमाडौं : मानदास, सुगतदास,
बि. सं. २०१३ पौ क ।
३. ठाकुरलाल मानन्धर - पुलांगु म्ये, न्याकोखुसि, कान्तिपुर :
नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. १०९८ ।
४. वहे - मल्ल शाह कालया मे नेपालभाषा साहित्य प्रथम
भाग, प्रथम संस्करण, काठमाडौं : मानदास, सुगतदास,
बि. सं. २०१३ पौ क ।
५. ठाकुरदास मानन्धर - पुलांगु म्ये, न्याकोखुसि, कान्तिपुर :
नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. १०९८ सफूया धलः पौ स्वयादिसँ ।
६. सत्यमोहन जोशी - 'लोक गीतया छुं कल्का', पासा जन्मो-
त्साङ्क दँ १, ल्याः १३, ने. सं. १०७३, पौ २-७ व ७५, ७६ ।
७. हरि श्रेष्ठ (सम्पा.) - प्रसाद, न्हापांगु पियना, प्रचार कमिटी
नासः खलः, ने. सं. १०७६ ।

८. वहे - 'मल्ल शाह कालया मे', नेपालभाषा साहित्य प्रथम भाग, प्रथम संस्करण, काठमाडौं : मानदास, सुगतदास, बि. सं. २०१३ ।
९. प्रेमबहादुर कसाः - मतेनाया म्ये, न्हापांगु पियना, कान्तिपुर : प्रेमबहादुर कसाः, ने. सं. १०७६ ।
१०. प्रेमबहादुर कसाः - 'बाखं म्ये', न्हापांगु पियना, येँ : चवसापासा, ने. सं. १०८३ ।
११. प्रेमबहादुर कसाः - नासद्योदा म्ये, न्हापांगु पियना, येँ : हिमाञ्चल पुस्तक भवन, ने. सं. १०८५ ।
१२. मानदास तुलाधर - पुलांगु म्ये निगूगु, न्हापांगु संस्करण, काठमाडौं : मानदास तुलाधर, ने. सं. १०८७ ।
१३. मानदास तुलाधर - पुलांगु म्ये स्वंगूगु, न्हापांगु संस्करण, कलकत्ता : नेपालभाषा साहित्य गोष्ठि, ने. सं. १०८८ ।
१४. प्रेमबहादुर कसाः - भजन सफू अर्थात् देवदेवतापिनिगु म्ये सफू, न्हापांगु पियना, काठमाडौं : हिमाञ्चल पुस्तक भवन, ने. सं. १०८८ ।
१५. छत्रबहादुर कायस्थ - जुजु सिद्धिनरसिंह मल्लया म्ये पुचः, न्हापांगु पियना, यल : साहित्यया मूलुखा, ने. सं. ११०५ ।

१६. काशीनाथ तमोट - पुलांगु में मुना, न्हापांगु पियना, कान्तिपुर : नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. ११०१ ।
१७. छत्रबहादुर कायस्थ - श्री ५ रणबहादुर शाह्या म्ये मुना, न्हापांगु पियना, यल : साहित्यया मूलुखा, ने. सं. ११०६ ।
१८. पुष्प सुन्दर श्रेष्ठ - पुलांगु म्ये पुचः, न्हापांगु पियना, बीघडा नेपाः : पुष्प सुन्दर श्रेष्ठ, ने. सं. १०६५ ।
१९. Danial wright - History of Nepal, Calcutta : A. D. 1858, P. 209-212.
२०. डा. जनकलाल वैद्य - नेपाल भाषा काव्यया सिर्जना प्रवृत्ति, न्हापांगु संस्करण, यल : डा. जनकलाल वैद्य, ने. सं. ११०६, पौ १६ ।
२१. पूर्णदास श्रेष्ठ (अनुवादक) - सीगफ्रेड लीनहार्डजुया नेवारी गीतोमञ्जरी न्हाखे, ये : नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. ११०१ ।
२२. व हे - नेपालभाषा काव्य सिर्जना प्रवृत्ति, न्हापांगु संस्करण, यल : डा. जनकलाल वैद्य, ने. सं. ११०६ ।
२३. भदन्त 'सेन' वज्जाचार्य - लोकबाखंया खल्य भाजु करुणाकर वैद्यया योगदान - छगू चर्चा, नार्थिखि, नार्थिखि पुचः पिपल्स क्याम्पस, वॉ १, ल्याः १, ने. सं. ११०७, पौ ४७-५६ ।
२४. Keshar Lall - Lore and Legend of Nepal, First edition, Kathmandu : Jagat Lall, 1961.

२५. प्रेमबहादुर कसाः - 'न्यैकं बाखं', न्हापांगु पियना, काठमाडौं हिमालय पुस्तक भवन, बि. सं. २०२३ ।
२६. तुलसी दिवस - नेपाली लोक कथा, प्रथम संस्करण, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान, बि. सं. २०३२ ।
२७. Karna Sakya & Linda Griffith - Tales of Kathmandu, First edition, Australia : House of Kathmandu, 1980.
२८. कुलेन्द्रमान प्रधान - नेपालभाषा बाखं साहित्यया इतिहास, न्हापांगु पियना, काठमाडौं : चवसापासा, ने. सं. १०९०, पौ १७४-१६१ ।
२९. कल्याणकर वंश - नेपाःया पुलांबाखं खूगू भाग नापं बाखं समीक्षा, न्हापांगु संस्करण, ललितपुर : जयश्री पब्लिकेशन, ने. सं. ११०८, पौ ११०-१३३ ।
३०. बहे - मतेनाया म्ये, न्हापांगु पियना, कान्तिपुर : प्रेमबहादुर कसाः, ने. सं. १०७९, पौ क ।
३१. बहे - पुलांगु म्ये, न्याको खुसि, कान्तिपुर : नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. १०९८, पौ घ-उ ।
३२. बहे - मल्ल शाह कालया म्ये, नेपालभाषा साहित्य प्रथम भाग, प्रथम संस्करण, काठमाडौं : मानदास सुगतदास, बि. सं. २०१३ ।

(३४)

३३. वहे - व हे पौ २१-२२ ।
३४. सत्यमोहन जोशी - 'लोकगीतया छुं फल्का', पासा जन्मो-
त्सवाङ्ग, ने. सं. १०७३, दं १, ल्याः १३, पौ ३ ।
३५. हरि श्रेष्ठ - नेवारी लोकगीत, प्रथम संस्करण, काठमाडौं :
नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान, बि. सं. २०३१, पौ ऊ-ढ ।
३६. वहे - बाखं म्ये, न्हापांगु पिथना, येँ : चवसापासा, ने. सं.
१०८३, पौ ३ ।
३७. वहे - 'लोक गीतया छुं फल्का', पासा विशेषवाङ्ग, ने. सं.
१०७३, दं १, ल्याः १३, पौ २-७, ७५-७६ ।
३८. वहे - 'शाह जुजुपिनि नां व देन', धर्मोदय विशेषांक,
२०१३, वर्ष ९, अंक ७, पौ ३३७-३४०, ३४५-३५० ।
३९. डा. कमल प्रकाश मल्ल - सिकःमिया स्वाने, न्हापांगु
पिथना, कान्तिपुर : नेपालभाषा परिषद्, ने. सं. १०६८,
पौ ४६-५४ ।
४०. प्रा. जनकलाल वैद्य - 'नेपालभाषा बाखं म्ये दुने', बाखं
समालोचना, (सम्पा.) भरत साय्मि, न्हापांगु पिथना,
ने. सं. १०९५, पौ १४-२४ ।
४१. वहे - भजन सफू अर्थात् देवदेवतापिनिगु म्ये सफू,
न्हापांगु पिथना, काठमाडौं : हिमाञ्चल पुस्तक भवन, ने. सं.
१०८८, पौ ड ।

४२. वहे - वहे, पौ ख ।
४३. वहे - 'न्येके बाखं', न्हापांगु पिथना, काठमाडौं : हिमाञ्चल पुस्तक भवन, बि. सं. २०२३, पौ क ।
४४. वहे - वहे, पौ ख ।
४५. वहे - शुक बहत्तरी, न्हापांगु पिथना, येँ : च्वसापासा, ने. सं. ११००, पौ ज ।
४६. करुणाकर वैद्य - नेपाःया पुलां बाखं छगूगु भाग, चतुर्थ संस्करण, येँ : मानदास, सुगतदास, ने. सं. ११०२, पौ ५८ ।
४७. वहे - 'शुक बहत्तरी', न्हापांगु पिथना, येँ : च्वसापासा, ने. सं. ११००, पौ ८२ ।
४८. वहे - वहे, पौ ज ।
४९. सत्यमोहन जोशी (सम्पा.) - बःचाधंगु नेवा खंग्वः धुकू, न्हापांगु पिथना, येँ : वंकुण्ठ प्रसाद लाकौल, लोकाल पिथना, ने. सं. ११०७, पौ ५५२ ।
५०. प्रेमबहादुर कसाः - 'झीगु नाटक परम्परा', रत्नेश्वर प्रादुर्भाव, च्वमि जुजु जयप्रकाश मल्ल, न्हापांगु पिथना, येँ : च्वसापासा, ने. सं. १०८३, पौ १-५१ ।
५१. शान्तहर्ष बज्राचार्य - मल्लकालया मुक्क नेपालभाषा नाटकया धलः पौ, न्हापांगु पिथना, येँ : विमला बज्राचार्य, ने. सं. ११०५, पौ ण ।

५२. जुजु जयप्रकाश मल्ल - रत्नेश्वर प्रादुर्भाव, स. प्रेमबहादुर कसाः, न्हापांगु पिथना, ये : चवसापाला, ने. सं. १०८३, पौ घ-ड ।
५३. प्रेमबहादुर कसाः - न्यंकं बाखं, न्हापांगु पिथना, काठमाडौं : हिमाञ्चल पुस्तक भवन, बि. सं. २०२३, पौ ग ।
५४. Stith Thompson - 'The Star husband tale', *The Study of Folklore*, ed. Alan Dundes, University of California at Berkeley : Prentice Hall, Inc. Englewood cliffs. C. 1905, P. 414-459.
-

लोक साहित्य परिषद्का पिथना

१. नेवा लोक साहित्य
२. स्वयम्भूलाल श्रेष्ठया ल्यया चवखँ (छगूगु ब्वति)
३. लोक साहित्यया अनुसन्धानकर्ता भाषा निभाः भाजु प्रेमबहादुर कंसाकारया छत्वाःचा जीवनी ।

लोक साहित्य परिषदं न्ह्याकूगु ज्याइवः

१. न्हापांगु लोक साहित्य गोष्ठी, ने. सं. ११०५ कौला गा १२
२. लोक साहित्यविद् भाजु करुणाकर वैद्यजुयात हनापौ लःल्हाःगु, ने. सं. ११०६ चउला गा २
३. स्वयम्भूलाल श्रेष्ठया ल्यया चवखँ सफू विमोचन व 'श्रेष्ठ सिरपाः' कया दीपिनिगु किपा ब्वज्या, ने. सं. ११०६ यंला गा ६ बुधवार
४. लोक गायक भाजु भृगुराम श्रेष्ठयात न्हापांगु 'करुणाकर सिरपाः' लःल्हाःगु, ने. सं. ११०७ चउला गा ५ शनिवार
५. लोक साहित्यया अनुसन्धानकर्ता भाजु प्रेमबहादुर कसाःयात 'करुणाकर सिरपाः' 'लःल्हाःगु, ने. सं. ११०८ सिल्लाथ्व १२